

اثر کم آبیاری بر صفات فیزیولوژیک و زراعی ژنوتیپ‌های لوبیا قرمز (*Phaseolus vulgaris* L.) Effect of deficit irrigation on physiologic and agronomic traits in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) genotypes

امید صادقی‌پور

چکیده

صادقی‌پور، ا. ۱۳۸۸. اثر کم آبیاری بر صفات فیزیولوژیک و زراعی ژنوتیپ‌های لوبیا قرمز (*Phaseolus vulgaris* L.). مجله علوم زراعی ایران: ۱۱ (۱): ۳۹-۲۵.

کم آبی یکی از عوامل محدود کننده عملکرد لوبیا محسوب می‌شود. به منظور بررسی اثر کم آبیاری بر برخی صفات فیزیولوژیک و زراعی ژنوتیپ‌های لوبیا قرمز، آزمایشی طی دو سال زراعی ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ در مزرعه تحقیقاتی بخش تحقیقات سیب‌زمینی، پیاز و حبوبات آبی موسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر کرج به اجرا گذاشته شد. سه روش آبیاری شامل: آبیاری تمام جوی‌ها، آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها و آبیاری یک‌درمیان تناوبی جوی‌ها به عنوان عامل اصلی و دو رقم لوبیا قرمز اختر و درخشان همراه با لاین امیدبخش D81083 به عنوان عامل فرعی به صورت آزمایش یک‌بار خردشده در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با چهار تکرار مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که بین دو روش آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها از نظر صفات اندازه‌گیری شده تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. تیمارهای کم آبیاری در هر سه ژنوتیپ، باعث کاهش محتوای آب نسبی برگ، وزن خشک، شاخص برداشت و ارتفاع بوته شده اما درصد پروتئین دانه را افزایش داد. تغییرات این صفات در لاین D81083 کمتر بود. در شرایط کم آبیاری، بالاترین شاخص برداشت (۴۷/۳۸ درصد) و بیشترین میزان رطوبت نسبی برگ (۸۰/۵۵ درصد) از لاین D81083 و بالاترین میزان پروتئین دانه (۲۳/۴۷ درصد) از رقم درخشان به دست آمد. بر اساس نتایج این تحقیق، به نظر می‌رسد که لاین D81083 در مقایسه با دو رقم اختر و درخشان به کم آبی متحمل‌تر است و در مناطق کم‌آب‌تر می‌توان از این لاین برای کشت استفاده کرد.

واژه‌های کلیدی: آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، ژنوتیپ، کم آبیاری و لوبیا.

مقدمه

لویا (*Phaseolus vulgaris* L.) یک منبع مهم غذایی در سراسر دنیا محسوب می شود که به دلیل دارا بودن پروتئین، فیبر و ویتامین در دانه، ارزش غذایی بالایی دارد. این گیاه یک منبع اصلی تامین پروتئین گیاهی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه محسوب می شود (Dursum, 2007). انواع لویا با دارا بودن ۲۵-۲۰ درصد پروتئین و تولید سالانه بیش از ۱۹/۳ میلیون تن، مقام اول تولید جهانی را در بین حبوبات دارند. مجموع تولید جهانی حبوبات، ۵۹/۵ میلیون تن است (Anonymous, 2006a). در ایران نیز، این گیاه با تولید ۲۲۳ هزار تن، مقام دوم را پس از نخود دارا می باشد (Anonymous, 2007).

لویا مانند سایر گیاهان زراعی تحت تاثیر انواع تنش های محیطی قرار می گیرد که در این میان خشکی یکی از عوامل محدود کننده عملکرد آن محسوب می شود. این گیاه تحمل کمی به تنش آبی دارد و در حدود ۶۰ درصد از محصول لویا در دنیا مناطقی به دست می آید که تحت شرایط کم آبی قرار دارند (Maia Souza et al., 2003). کمبود آب و کاهش تدریجی منابع آبی با کیفیت مناسب، از عوامل محدود کننده تولیدات زراعی در بسیاری از نقاط جهان از جمله ایران به شمار می رود. از این رو پژوهش در زمینه بهینه سازی مصرف آب ضروری است (Khorramian, 2002). استفاده بهینه از آب و بهبود بازده مصرف آن، می تواند باعث افزایش بهره وری از آب آبیاری در تولید محصولات زراعی شود (Mintesinot et al., 2002). امروزه اصلاح سیستم های آبیاری و معرفی روش های جدید آبیاری با تاکید بر حفظ منابع آبی، به عنوان اجزای مهم کاهش دهنده میزان مصرف آب در کشاورزی مورد توجه هستند (Horst et al., 2005).

تعدادی از پژوهشگران روش آبیاری یک درمیان جوی ها و آبیاری با استفاده از جوی های عریض را به

منظور بهبود بازده مصرف آب معرفی کرده اند. در این روش ها اگرچه عملکرد کمتری به دست آمده اما بازده مصرف آب بیشتر بوده است (Musick and Dusck, 1982; Hodges et al., 1989; Stone and Nofziger, 1993). روش آبیاری یک درمیان جوی ها به صورت گسترده ای در ایالات متحده امریکا مورد استفاده قرار می گیرد و نتایج مثبتی هم در بهبود بازده آبیاری در زراعت سیب زمینی، ذرت، سورگوم، پنبه و فلفل داشته است (Tsegaye et al., 1993; Mitchell et al., 1995; Bakker et al., 1997). گزارش شده است که کم آبی، عملکرد دانه، اجزای عملکرد، زیست توده اندام هوایی، روزهای تا پر شدن دانه و رسیدگی، شاخص برداشت، طول دوره پر شدن دانه، هدایت روزنه ای و محتوای آب نسبی برگ را به طور معنی داری در لویا کاهش می دهد (Ramirez-Vallejo and Kelly, 1998; Acosta-Gallegos and Adams, 1991). زیست توده اندام هوایی یکی از اجزای مهم عملکرد دانه در حبوبات است (Saxena et al., 1990). ارقام لویا از نظر مقدار تجمع ماده خشک در شرایط تنش خشکی، تفاوت های زیادی با یکدیگر دارند (Rosales-Serna et al., 2002).

یکی از ویژگی های مهم برای سازگاری به خشکی در لویا، توانایی توزیع مجدد مواد ذخیره شده به سمت دانه هاست. ارقام مقاوم به خشکی ممکن است بازده بالاتری در تولید مواد فتوسنتزی و انتقال آنها به سمت دانه ها داشته باشند (Samper and Adams, 1985; Rosales-Serna et al., 2000). در شرایط کم آبی، شاخص برداشت کاهش می یابد که علت آن کاهش تعداد غلاف ها و دانه است (Rosales-Serna et al., 2004). شاخص برداشت رابطه مثبتی با زیست توده اندام هوایی دارد (Acosta-Gallegos and Adams, 1991, Ramirez-Vallejo and Kelly, 1998). شاخص برداشت یک ویژگی مهم در بهبود قابلیت تولید در شرایط تنش (Passioura, 1977) و همچنین در شرایط عادی در

غلات (Donald and Hamblin, 1976) و در مقیاس محدودتر در بقولات دانه‌ای مانند سویا و بادام زمینی به شمار می‌رود (Lawn, 1989). گزارش شده است که حفظ شاخص برداشت بالا، بهترین راهکار برای بهبود عملکرد در شرایط کم‌آبی است (Ludlow and Muchow, 1990).

گزارش شده است که محتوای آب نسبی برگ یکی از مهم‌ترین صفات گیاهی لوبیا در ارزیابی واکنش آن به تنش خشکی است (Parsons and Howe, 1984) که به طور موفقیت‌آمیزی برای شناسایی ارقام مقاوم به خشکی در جو استفاده شده است (Matin et al., 1989). روزالس سرنا و همکاران (Rosales-Serna et al., 2004) در آزمایشی روی ۴ رقم لوبیا دریافتند که کم‌آبی، عملکرد دانه، شاخص برداشت و محتوای آب نسبی برگ را کاهش داد که البته شدت این کاهش در همه ارقام یکسان نبود. در همین زمینه تفاوت‌های ژنوتیپی زیادی در مقاومت به خشکی در لوبیا گزارش شده است (Abebe et al., 1998).

هدف از انجام این آزمایش بررسی تاثیر کم آبیاری روی برخی ویژگی‌های فیزیولوژیک و زراعی سه ژنوتیپ لوبیا قرمز بود تا بر اساس نتایج آن، مناسب‌ترین ژنوتیپ لوبیا را از میان ژنوتیپ‌های مورد مقایسه برای کشت در مناطق مشابه کم‌آب انتخاب کرد.

مواد و روش‌ها

این آزمایش طی دو سال زراعی ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ در مزرعه تحقیقاتی بخش تحقیقات سیب زمینی، پیاز و حبوبات آبی مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر کرج (طول جغرافیایی ۵۰ درجه و ۵۴ دقیقه، عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۵۵ دقیقه و ارتفاع از سطح دریا ۱۳۱۲/۵ متر) اجرا شد. کرج با تابستان گرم و خشک و زمستان سرد و مرطوب و میانگین بارش سالانه ۲۳۹/۵ میلی‌متر، جزء مناطق خشک محسوب می‌شود. میانگین حداقل و حداکثر دمای سالانه کرج به ترتیب ۸/۷ و

۲۱/۱ درجه سانتیگراد است. میزان بارندگی آن در سال‌های زراعی ۸۴-۱۳۸۳ و ۸۵-۱۳۸۴ به ترتیب ۳۲۴ و ۲۷۹/۶ میلی‌متر بود (Anonymous, 2006b). بافت خاک محل آزمایش، لومی‌رسی شنی بود.

در این آزمایش سه روش آبیاری، شامل: آبیاری تمام جوی‌ها، آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها و آبیاری یک‌درمیان تناوبی جوی‌ها به عنوان عامل اصلی و دو رقم لوبیا قرمز اختر و درخشان همراه با لاین امیدبخش D81083 که هر سه جزء ژنوتیپ‌های تیپ یک (ایستاده و رشد محدود) می‌باشند به عنوان عامل فرعی به صورت طرح یک‌بار خردشده در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی با چهار تکرار مورد مقایسه قرار گرفتند. رقم اختر به طور متوسط دارای ارتفاع بوته ۴۰ سانتیمتر، دوره رشد ۹۸ روز، وزن صد دانه ۴۶ گرم، عملکرد دانه ۳۳۰۰ کیلوگرم در هکتار و میزان پروتئین دانه ۲۱ درصد است. رقم درخشان نیز به طور میانگین دارای ارتفاع بوته ۴۰-۳۵ سانتیمتر، دوره رشد ۹۵ روز، وزن صد دانه ۴۷ گرم، عملکرد دانه ۳۲۰۰ کیلوگرم در هکتار و میزان پروتئین دانه ۲۲ درصد می‌باشد. لاین D81083 به طور متوسط دارای ارتفاع بوته ۳۵-۳۰ سانتیمتر، دوره رشد ۸۰ روز، وزن صد دانه ۴۶ گرم، عملکرد دانه ۲۵۰۰ کیلوگرم در هکتار و میزان پروتئین دانه ۲۲ درصد است (Dorri et al., 2003).

طی سال‌های اول و دوم آزمایش، قابلیت هدایت الکتریکی خاک به ترتیب ۲/۲ و ۲ میلی‌موس بر سانتیمتر، اسیدیته آن ۷/۲ و ۷/۵، نیتروژن کل ۰/۰۸۴ و ۰/۰۹۱ درصد، فسفر ۱۱/۴ و ۱۱/۸ و پتاس قابل جذب آن ۳۱۰/۵ و ۳۲۲/۷ میلی‌گرم در کیلوگرم خاک بود. در هر دو سال اجرای آزمایش، خاک در پاییز سال قبل از کشت شخم عمیق زده شد و دو هفته قبل از کشت نیز علف کش تریفلورالین به مقدار ۲/۵ لیتر در هکتار در مزرعه پخش و با عملیات دیسک زنی به زیر خاک برده شد. پس از مشخص کردن قطعه آزمایشی، با استفاده از

فاروثر جوی پشته‌هایی به فاصله ۰/۵ متر از هم ایجاد و سپس نهرهای اصلی و فرعی بر اساس نقشه کاشت احداث شدند. بذرها قبل از کاشت با قارچ کش متیل تیرام به نسبت دو در هزار ضد عفونی شده و سپس به صورت دستی روی پشته‌های ویژه کاشت به عمق ۴-۳ سانتیمتر کشت شدند. هر کرت فرعی شامل ۵ خط کاشت به طول ۸ متر و فاصله خطوط کشت (پشته‌ها) ۵۰ سانتیمتر بود. فاصله کرت‌های فرعی از هم، دو پشته نکاشت و فاصله بین دو کرت اصلی، چهار پشته نکاشت در نظر گرفته شد. بین تکرارها نیز دو متر فاصله قرار داده شد. اولین آبیاری بلافاصله پس از کاشت و آبیاری‌های بعدی بر اساس نیاز گیاه و شرایط محیطی، هر ۷-۴ روز یکبار انجام گرفت. تیمارهای آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها، پس از تنک کردن بوته‌های اضافی در مرحله ۳ برگی (هفته دوم خرداد ماه) با استفاده از شیلنگ‌های ویژه اعمال شدند. تراکم بوته‌ها بعد از تنک کردن به ۲۰ بوته در متر مربع رسانده شد. با استفاده از یک کنتور مرکزی میزان آب مصرفی برای هر کرت، اندازه‌گیری شد به صورتی که در تیمارهای آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها دقیقاً نصف آب مصرفی در تیمار آبیاری کامل جوی‌ها وارد هر کرت می‌شد. با توجه به آزمایش خاک، معادل ۲۲ کیلوگرم در هکتار نیتروژن و ۹۶ کیلوگرم در هکتار فسفر از منبع فسفات منوآمونیم در زمان کاشت (۲۰ اردیبهشت در سال ۱۳۸۴ و ۲۲ اردیبهشت در سال ۱۳۸۵) به صورت نواری مصرف شد. وجین علف‌های هرز در طول دوره رشد به صورت دستی انجام شد و یک ماه پس از سبز شدن نیز معادل ۴۶ کیلوگرم در هکتار نیتروژن از منبع اوره به صورت سرک به مصرف رسید. برای مبارزه با آفات به ویژه شته، در اواخر خرداد هر دو سال، سمپاشی با متاسیتوکس و با نسبت ۲/۵ درهزار با سمپاش پستی موتوری انجام شد. علائم بیماری که نیاز به سمپاشی دیگری داشته باشد مشاهده نشد. در شروع مرحله گل‌دهی،

محتوای آب نسبی برگ‌ها در پنج برگ بالایی از دو بوته اندازه‌گیری شد. پس از آنکه برگ‌های کامل تازه، وزن شدند به مدت ۶-۴ ساعت درون آب مقطر در محیط آزمایشگاه قرار گرفتند تا به حالت آماس درآیند، سپس وزن اشباع آنها اندازه‌گیری شد. پس از آن، برگ‌ها در آون با دمای ۷۰ درجه سانتیگراد به مدت ۲۴ ساعت خشکانده شدند و سپس وزن خشک آنها اندازه‌گیری شد. در نهایت از طریق رابطه تفاضل وزن تر و وزن خشک تقسیم بر تفاضل وزن اشباع و وزن خشک، محتوای آب نسبی برگ تعیین شد (Alizadeh, 2002). سطح برداشت نهائی هر کرت ۹ متر مربع بود که با برداشت بوته‌ها از سه خط میانی کاشت هر یک به طول ۶ متر (پس از حذف حاشیه‌ها) انجام شد. از ۵ بوته خط میانی کشت در هر کرت به منظور اندازه‌گیری ارتفاع و وزن خشک بوته استفاده شد. پس از محاسبه عملکرد دانه هر کرت، نمونه‌ای به وزن ۱۰۰ گرم از دانه‌ها انتخاب و با استفاده از روش کجلدال، محتوای نیتروژن آنها اندازه‌گیری و سپس با استفاده از ضریب ۶/۲۵ میزان پروتئین آنها محاسبه شد (Jackson, 1964). با تقسیم عملکرد دانه بر مجموع ماده خشک اندام هوایی هر کرت، شاخص برداشت محاسبه شد. در پایان سال دوم اجرای آزمایش، تجزیه واریانس مرکب دوساله با استفاده از نرم‌افزار MSTAT-C و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون چند دامنه‌ای دانکن انجام گرفت.

نتایج و بحث

ارتفاع بوته

بین روش‌های آبیاری از نظر ارتفاع بوته، اختلاف معنی‌داری در سطح یک درصد وجود داشت (جدول ۱). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، ارتفاع بوته، نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت. بیشترین ارتفاع بوته (۳۶/۹۱ سانتیمتر) از آبیاری تمام جوی‌ها و کمترین آن (۳۱/۰۹ سانتیمتر) از آبیاری یک‌درمیان ثابت

جوی‌ها حاصل شد که معادل ۱۵/۸ درصد کاهش داشت. بین ارتفاع بوته در روش‌های آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها تفاوت معنی‌داری وجود نداشت (جدول ۲). به نظر می‌رسد که در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، کم‌آبی باعث کاهش انعطاف‌پذیری دیواره سلولی و همچنین کاهش آماس سلولی شده و در نتیجه از افزایش اندازه سلول‌ها جلوگیری به عمل آمده (Larcher, 1995, Taiz and Zeiger, 1998) و در نهایت ارتفاع بوته کاهش یافته است. گوپتا (Gupta, 1995) نیز گزارش کرده است که در طول دوره تنش خشکی، طولی شدن سلول کاهش یافته و این موضوع علت اصلی کوتولگی گیاهان در این شرایط است. از طرف دیگر در شرایط کم‌آبی، وزن خشک بوته‌ها کاهش می‌یابد که یکی از نشانه‌های آن کاهش ارتفاع بوته‌ها است.

بین ارقام مختلف لوبیا از نظر ارتفاع بوته، اختلاف معنی‌داری در سطح یک درصد وجود داشت (جدول ۱). بیشترین ارتفاع بوته (۳۶/۰۷ سانتیمتر) مربوط به رقم اختر و کمترین آن (۳۰/۰۶ سانتیمتر) مربوط به لاین D81083 بود که معادل ۱۶/۷ درصد کاهش داشت (جدول ۲). بنابراین ارتفاع بوته صفتی است که علاوه بر عوامل محیطی، تحت تاثیر ژنوتیپ هم قرار دارد (Majnoon Hosseini, 1994, Salehi et al., 2008). درّی و همکاران (Dorri et al., 2003) نیز ارتفاع بوته در رقم اختر را بیش از رقم درخشان و لاین D81083 گزارش کرده‌اند. تغییرات ارتفاع بوته در ژنوتیپ‌های این تحقیق، مشابه تغییرات وزن خشک بود، با این تفاوت که اختلاف ارتفاع بین ژنوتیپ‌ها بیش از اختلاف وزن خشک بین آنها بود.

اثرات متقابل روش‌های آبیاری و ارقام لوبیا بر ارتفاع بوته، معنی‌دار بود (جدول ۱). در واقع واکنش ارقام لوبیا به روش‌های آبیاری از نظر ارتفاع بوته، یکسان نبوده است. بیشترین ارتفاع بوته (۴۰/۸۴ سانتیمتر) از آبیاری تمام جوی‌ها در رقم اختر و کمترین آن (۲۹/۱۳ سانتیمتر) از آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها در

لاین D81083 به‌دست آمد (جدول ۳). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، ارتفاع بوته در تمام ارقام نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت، اما شدت این کاهش در ژنوتیپ‌ها، متفاوت بود، به صورتی که در شرایط کم‌آبی، لاین D81083 کاهش ارتفاع بوته کمتری در مقایسه با دو رقم دیگر داشت و میزان این کاهش در لاین D81083 ۸/۲، در رقم اختر ۱۷/۳ و در رقم درخشان هم ۱۹/۴ درصد بود. به نظر می‌رسد لاین D81083 این توانایی را داشته که در شرایط کم‌آبی از کاهش شدید آماس سلولی و کاهش انعطاف‌پذیری دیواره سلولی نسبت به دو رقم دیگر، جلوگیری کرده و در نهایت کاهش ارتفاع بوته کمتری در این شرایط داشته باشد. با این وجود در شرایط کم‌آبی، لاین D81083 نسبت به دو ژنوتیپ دیگر ارتفاع بوته کمتری داشت که نشان می‌دهد اگرچه ارتفاع بوته در شرایط کم‌آبی کاهش می‌یابد اما به شدت تابع ژنوتیپ هم می‌باشد (Evans, 1978, Amanullah et al., 2006). ارتفاع بوته هر سه رقم لوبیا در دو روش آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها، تفاوت معنی‌داری نداشتند.

محتوای آب نسبی برگ

نتایج نشان داد که بین روش‌های مختلف آبیاری از نظر محتوای آب نسبی برگ، اختلاف معنی‌داری وجود داشت (جدول ۱)، به نحوی که در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، محتوای آب نسبی برگ نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت. بیشترین محتوای آب نسبی برگ (۹۰/۴۴ درصد) از آبیاری تمام جوی‌ها و کمترین آن (۷۲/۱۹ درصد) از آبیاری یک‌درمیان تناوبی جوی‌ها به دست آمد که معادل ۲۰/۲ درصد کاهش داشت. از این نظر بین روش‌های آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد (جدول ۲). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها به دلیل کمبود آب، سلول‌های برگ بخشی از آب و در نتیجه فشار آماس خود را از دست داده و در نهایت محتوای آب نسبی آنها

کاهش یافته است. نتایج سایر تحقیقات نیز کاهش محتوای آب نسبی برگ لوبیا را در شرایط کم آبی تایید می کند (Acosta-Gallegos and Adams, 1991; Ramirez-Vallejo and Kelly, 1998; Rosales-Serna et al., 2004) بین ارقام مختلف لوبیا از نظر محتوای آب نسبی برگ، اختلاف معنی داری وجود داشت (جدول ۱). بیشترین محتوای آب نسبی برگ (۸۴/۱۴ درصد) از لاین D81083 و کمترین آن (۷۵/۲۵ درصد) از رقم اختر به دست آمد که کاهشی معادل ۱۰/۶ درصد را نشان داد، البته از این نظر اختلاف معنی داری بین ارقام اختر و درخشان وجود نداشت (جدول ۲). بنابراین محتوای آب نسبی برگ صفتی است که علاوه بر عوامل محیطی، تحت تاثیر ژنوتیپ هم قرار می گیرد. به نظر می رسد که لاین D81083 نسبت به دو رقم دیگر توانایی بالاتری در حفظ پتانسیل آبی سلول ها و محتوای آب نسبی برگ داشته است. تفاوت های زیادی از نظر پتانسیل آب برگ بین ژنوتیپ های گیاهان مختلف در شرایط تنش خشکی مشاهده شده است (Gupta, 1995). برگ های ارقام مقاوم به خشکی گندم در مقایسه با ارقام حساس، دارای پتانسیل آب بالاتری هستند که این موضوع به علت مقاومت روزه ای بیشتر آنهاست (Adjei and Kirkham, 1980; Keim and Kronstad, 1981). این موضوع در مورد ارقام مقاوم به خشکی برنج هم گزارش شده است (Otoole and Moya, 1978).

جدول تجزیه واریانس نشان داد که اثرات متقابل روش های آبیاری و ارقام لوبیا بر محتوای آب نسبی برگ، معنی دار بود (جدول ۱). در واقع واکنش ژنوتیپ های مختلف به روش های آبیاری از نظر محتوای آب نسبی برگ، یکسان نبوده است. بیشترین محتوای آب نسبی برگ (۹۱/۳۵ درصد) از تیمار آبیاری تمام جوی ها و لاین D81083 حاصل شد که البته اختلاف معنی داری با تیمارهای آبیاری تمام جوی ها و رقم اختر یا درخشان نداشت و کمترین آن (۶۷/۶۰ درصد) از تیمار آبیاری یک درمیان تناوبی جوی ها و رقم اختر به

دست آمد (جدول ۳). در آبیاری یک در میان جوی ها، محتوای آب نسبی برگ در ارقام اختر و درخشان نسبت به آبیاری تمام جوی ها به ترتیب ۲۴/۲ و ۲۳/۷ درصد کاهش یافت، در صورتی که در لاین D81083 این کاهش حدود ۱۱/۸ درصد بود. لاین D81083 این توانایی را داشته که در شرایط کم آبی از طریق حفظ تعادل آبی در بوته از کاهش شدید محتوای آب نسبی برگ جلوگیری کند و بنابراین در این شرایط محتوای آب نسبی برگ بیشتری در مقایسه با دو رقم دیگر داشت. در بین گیاهانی که در شرایط مشابهی از خشکی رشد می کنند ارقامی که تحمل بیشتری به خشکی دارند، محتوای آب نسبی برگ بالاتری دارند (Gupta, 1995). ارقام مقاوم به خشکی گندم و برنج نیز در این شرایط با سازوکارهای ویژه ای از جمله مقاومت روزه ای، می توانند محتوای آب نسبی برگ های خود را حفظ کنند (Otoole and Moya, 1978; Adjei and Kirkham, 1980; Keim and Kronstad, 1981). در مورد این صفت بین دو روش آبیاری یک درمیان ثابت و تناوبی جوی ها تفاوت معنی داری وجود نداشت.

پروتئین دانه

بین روش های مختلف آبیاری از نظر میزان پروتئین دانه، اختلاف معنی داری در سطح یک درصد وجود داشت (جدول ۱)، به نحوی که در آبیاری یک درمیان جوی ها، میزان پروتئین دانه نسبت به آبیاری تمام جوی ها افزایش یافت. بیشترین مقدار پروتئین دانه (۲۳/۰۰ درصد) از آبیاری یک درمیان ثابت جوی ها و کمترین آن (۲۱/۹۷ درصد) از آبیاری تمام جوی ها حاصل شد که معادل ۴/۵ درصد کاهش داشت. بین روش های آبیاری یک درمیان ثابت و تناوبی جوی ها از این نظر اختلاف معنی داری مشاهده نشد (جدول ۲). به نظر می رسد در تنش کم آبی به علت کاهش دوره انتقال مواد به سمت دانه ها و در نتیجه کاهش وزن آنها بر درصد پروتئین دانه ها افزوده می شود (Nour Mohamadi et al., 1997). در سویا نیز شرایط

صورت که این افزایش در این لاین معادل ۲ درصد و در ارقام اختر و درخشان به ترتیب ۵/۷ و ۴/۷ درصد بود. در تنش کم آبی در ارقام اختر و درخشان، کاهش وزن دانه شدیدتر از لاین D81083 بود و از آنجا که میزان پروتئین دانه با وزن دانه نسبت عکس دارد (Evans, 1978, Gupta, 1995) این نتیجه قابل پیش بینی بود. میزان پروتئین دانه در دو روش آبیاری یک درمیان ثابت و تناوبی جوی ها تفاوت معنی داری نداشت.

وزن خشک بوته

بین روش های مختلف آبیاری از نظر وزن خشک بوته، اختلاف معنی داری وجود داشت (جدول ۱). در آبیاری یک درمیان جوی ها، وزن خشک، نسبت به آبیاری تمام جوی ها کاهش یافت. بیشترین وزن خشک بوته (۳۸/۶۱ گرم) از آبیاری تمام جوی ها و کمترین آن (۳۲/۹۴ گرم) از آبیاری یک درمیان ثابت جوی ها حاصل شد که معادل ۱۴/۷ درصد کاهش داشت. از این نظر، روش های آبیاری یک درمیان ثابت و تناوبی جوی ها تفاوت معنی داری با هم نداشتند (جدول ۲). لادلو و ماچو (Ludlow and Muchow, 1990) گزارش کردند که در آبیاری یک درمیان جوی ها به علت کم آبی، از فتوسنتز و تولید مواد در گیاه به سرعت کاسته شده، در حالی که تنفس بسیار آهسته تر کاهش می یابد و حتی در مراحل اولیه خشکی ممکن است افزایش یابد. پژوهشگران دیگری نیز به کاهش وزن خشک بوته های لوبیا در اثر کم آبی اشاره کرده اند (Acosta-Gallegos and Adams, 1991; Ramirez-Vallejo and Kelly, 1998; Wakrim *et al.*, 2005).

بین ارقام مختلف لوبیا از نظر وزن خشک بوته، اختلاف معنی داری وجود داشت (جدول ۱). بیشترین وزن خشک بوته (۳۵/۹۵ گرم) از رقم اختر و کمترین آن (۳۳/۲۷ گرم) از لاین D81083 به دست آمد که معادل ۷/۵ درصد کاهش داشت (جدول ۲). بنابراین وزن خشک بوته نیز صفتی است که علاوه بر عوامل محیطی،

نامطلوب محیطی از جمله کمبود آب، مقدار پروتئین دانه را افزایش می دهد (Lefel, 1961). ایوانز (Evans, 1978) نیز معتقد است ارقامی از خودفرنگی که دانه ریزتر و چروکیده تری دارند، نشاسته کمتر و پروتئین بیشتری در مقایسه با ارقام دانه درشت دارند. تنش شدید آبی در مراحل انتهایی رشد گندم باعث چروکیدگی دانه ها شده و چنین دانه هایی دارای نشاسته کم و پروتئین زیادی هستند (Gupta, 1995). همچنین دانه های گندمی که در مناطق گرم و خشک کشت می شوند به دلیل کوتاه بودن مدت زمان ذخیره نشاسته، از نظر پروتئین غنی ترند (Nour Mohamadi *et al.*, 1997).

بین ارقام مختلف لوبیا از نظر درصد پروتئین دانه اختلاف معنی داری وجود داشت (جدول ۱). بیشترین مقدار پروتئین دانه (۲۳/۰۳ درصد) از رقم درخشان و کمترین آن (۲۲/۱۴ درصد) از رقم اختر به دست آمد که معادل ۳/۹ درصد کاهش داشت (جدول ۲). بنابراین درصد پروتئین دانه صفتی است که علاوه بر عوامل محیطی تحت تاثیر ژنوتیپ هم قرار می گیرد (Majnoon Hosseini, 1994, Torabi Jafroudi *et al.*, 2007). درّی و همکاران (Dorri *et al.*, 2003) نیز میزان پروتئین دانه لوبیا را در شرایط مطلوب رشد در رقم اختر ۲۱ و در رقم درخشان و لاین D81083، ۲۲ درصد گزارش کرده اند.

اثرات متقابل روش های آبیاری و ارقام لوبیا بر میزان پروتئین دانه، معنی دار بود (جدول ۱). بیشترین مقدار پروتئین دانه (۲۳/۴۷ درصد) از آبیاری یک درمیان ثابت جوی ها و رقم درخشان و کمترین آن (۲۱/۲۹ درصد) از آبیاری تمام جوی ها و رقم اختر حاصل شد (جدول ۳). در آبیاری یک درمیان جوی ها، میزان پروتئین دانه در هر سه ژنوتیپ در مقایسه با آبیاری تمام جوی ها افزایش یافت، اما شدت این افزایش، متفاوت بود. به طوری که در شرایط کم آبی، لاین D81083 افزایش میزان پروتئین دانه کمتری در مقایسه با دو رقم دیگر داشت، به این

شاخص برداشت

بین روش‌های مختلف آبیاری از نظر شاخص برداشت، اختلاف معنی‌داری وجود داشت (جدول ۱). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، شاخص برداشت، نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت. بیشترین شاخص برداشت (۵۰/۲۴ درصد) از آبیاری تمام جوی‌ها و کمترین آن (۴۳/۲۷ درصد) از آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها به دست آمد که معادل ۱۳/۹ درصد کاهش داشت و از این نظر تفاوت معنی‌داری بین روش‌های آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها مشاهده نشد (جدول ۲). گزارش شده است که تعداد غلاف‌های بوته در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها کاهش یافته و همچنین در اثر کم‌آبی، از فتوستتر و تولید مواد در گیاه کاسته می‌شود و چون انتقال مواد در آوندهای آبکش نیاز به پتانسیل فشاری دارد، بنابراین از انتقال مواد به سمت مخازن (دانه‌ها) نیز کاسته می‌شود (Taiz and Zeiger, 1998). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، عملکرد دانه در مقایسه با آبیاری تمام جوی‌ها حدود ۲۶/۵ درصد کاهش یافت، در حالی که مقدار این کاهش در وزن خشک بوته‌ها حدود ۱۴/۷ درصد بود. این موضوع نیز کاهش شاخص برداشت در شرایط کم‌آبی را توجیه می‌کند. روزالس سرنا و همکاران (Rosales-Serna et al., 2004) نیز دریافته‌اند که در شرایط کم‌آبی به علت کاهش تعداد غلاف بوته از شاخص برداشت لوبیا کاسته می‌شود، همچنین تایز و زایگر (Taiz and Zeiger, 1998) کاهش شاخص برداشت گیاه در شرایط خشکی را به کاهش فتوستتر و کاهش پتانسیل فشاری در آوند آبکش نسبت می‌دهند.

بین ارقام مختلف لوبیا از نظر شاخص برداشت اختلاف معنی‌داری وجود داشت (جدول ۱). بیشترین شاخص برداشت (۴۸/۳۰ درصد) از لاین D81083 و کمترین آن (۴۴/۰۰ درصد) از رقم درخشان به دست آمد که معادل ۸/۹ درصد کاهش داشت، البته از این نظر، تفاوت معنی‌داری بین ارقام اختر و درخشان مشاهده

تحت تاثیر ژنوتیپ هم قرار دارد. رقم اختر با ارتفاع بوته بیشتر از نظر ژنتیکی، نسبت به دو ژنوتیپ دیگر وزن خشک بالاتری داشت. گزارش‌های دیگری نیز وجود اختلاف معنی‌دار بین ژنوتیپ‌های لوبیا از نظر وزن خشک بوته را نشان می‌دهد (Amanullah et al., 2006; Torabi Jafroudi et al., 2007; Salehi et al., 2008).

اثرات متقابل روش‌های آبیاری و ارقام لوبیا بر وزن خشک بوته، معنی‌دار بود (جدول ۱). به عبارت دیگر، واکنش ارقام مختلف به روش‌های آبیاری از نظر وزن خشک بوته، یکسان نبوده است. بیشترین وزن خشک بوته (۴۲/۶۷ گرم) از آبیاری تمام جوی‌ها و رقم اختر و کمترین آن (۳۲/۵۵ گرم) از آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها و رقم اختر به دست آمد (جدول ۳). در هر سه رقم لوبیا، وزن خشک بوته در تیمار آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت، اما شدت این کاهش متفاوت بود. به طوری که در شرایط کم‌آبی، لاین D81083 کاهش وزن خشک بوته کمتری در مقایسه با دو رقم دیگر داشت و مقدار این کاهش در این لاین معادل ۴/۵، در رقم درخشان ۱۳/۲ و در رقم اختر هم ۲۳/۵ درصد بود. به نظر می‌رسد که لاین D81083 این توانایی را داشته است که در شرایط کم‌آبی از کاهش شدید فتوستتر و همچنین افزایش شدید تنفس نسبت به دو رقم دیگر جلوگیری کند و در نهایت کاهش وزن خشک بوته کمتری داشته باشد. با این وجود در شرایط کم‌آبی، لاین D81083 نسبت به رقم درخشان وزن خشک بوته کمتری داشت و این نشان می‌دهد که اگرچه وزن خشک بوته در شرایط کم‌آبی کاهش می‌یابد اما به شدت تابع ژنوتیپ هم می‌باشد. روزالس سرنا و همکاران (Rosales-Serna et al., 2002) نیز تفاوت‌های زیادی بین مقدار تجمع ماده خشک در ارقام لوبیا در تنش خشکی گزارش کرده‌اند. از نظر وزن خشک بوته نیز در هر سه ژنوتیپ لوبیا، اختلاف معنی‌داری بین دو روش آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها مشاهده نشد.

اثر کم آبیاری بر صفات فیزیولوژیک..."

جدول ۱- نتایج تجزیه واریانس مرکب (۱۳۸۴ و ۱۳۸۵) صفات اندازه گیری شده در سه ژنوتیپ لوبیا

Table 1. Combined analysis of variance (2005 and 2006) for plant traits in three common bean genotypes

میانگین مربعات (MS)							
S.O.V	منابع تغییر	درجه آزادی df	ارتفاع بوته Plant height	محتوای آب نسبی برگ RWC	پروتئین دانه Grain protein content	وزن خشک بوته Plant dry weight	شاخص برداشت Harvest index
Year (Y)	سال	1	0.669 ^{ns}	0.009 ^{ns}	0.295 ^{ns}	0.754 ^{ns}	0.144 ^{ns}
Replication × Y	تکرار × سال	6	0.502 ^{ns}	0.767 ^{ns}	0.253 ^{ns}	0.948 ^{ns}	6.320 ^{ns}
Irrigation (I)	آبیاری	2	265.401 ^{**}	2657.817 ^{**}	7.610 ^{**}	252.932 ^{**}	358.899 ^{**}
Y × I	سال × آبیاری	2	0.152 ^{ns}	0.011 ^{ns}	0.079 ^{ns}	0.163 ^{ns}	4.501 ^{ns}
E _a	خطای الف	12	0.285	0.783	0.359	0.646	12.485
Genotype (G)	ژنوتیپ	2	216.815 ^{**}	616.134 ^{**}	4.817 ^{**}	47.427 ^{**}	120.433 ^{**}
Y × G	سال × ژنوتیپ	2	0.008 ^{ns}	0.063 ^{ns}	0.006 ^{ns}	0.098 ^{ns}	2.507 ^{ns}
I × G	آبیاری × ژنوتیپ	4	19.243 ^{**}	112.359 ^{**}	4.11 ^{**}	48.989 ^{**}	50.995 ^{**}
Y × I × G	سال × آبیاری × ژنوتیپ	4	0.008 ^{ns}	0.040 ^{ns}	0.002 ^{ns}	0.043 ^{ns}	1.936 ^{ns}
E _b	خطای ب	36	0.611	0.920	0.158	0.676	5.864
C.V (%)	ضریب تغییرات (درصد)		2.36	1.23	1.76	2.36	5.29

ns: غیر معنی دار

** : به ترتیب معنی دار در سطح احتمال یک درصد

ns: Non-significant

** : significant at 1% probability level

جدول ۲- مقایسه میانگین صفات گیاهی سه ژنوتیپ لوبیا و سه روش آبیاری طی دو سال (۱۳۸۴ و ۱۳۸۵)

Table 2. Mean comparison of plant traits in three common bean genotypes in three irrigation methods in 2 years (2005 and 2006)

Treatment	تیمار	ارتفاع بوته (سانتیمتر) Plant height (cm)	محتوای آب نسبی برگ (درصد) RWC (%)	پروتئین دانه (درصد) Grain protein content (%)	وزن خشک بوته (گرم) Plant dry weight (g)	شاخص برداشت (درصد) Harvest index (%)
Irrigation methods	روش های آبیاری					
conventional furrow irrigation	تمام جوی ها	36.91 a	90.44 a	21.97 b	38.61 a	50.24 a
alternate furrow irrigation	یک درمیان تناوبی جوی ها	31.20 b	72.19 b	22.87 a	33.03 b	43.85 b
fixed alternate furrow irrigation	یک درمیان ثابت جوی ها	31.09 b	72.24 b	23.00 a	32.94 b	43.27 b
Genotype	ژنوتیپ					
Akhtar	اکتار	36.07 a	75.25 b	22.14 c	35.95 a	45.06 b
Derakhshan	درخشان	33.08 b	75.47 b	23.03 a	35.35 b	44.00 b
D81083	D81083	30.06 c	84.14 a	22.68 b	33.27 c	48.30 a

در هر ستون برای هر تیمار، میانگین هایی که دارای حروف مشترک هستند و بر اساس آزمون چند دامنه ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی داری ندارند

Means in each column and for each treatment followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۳- مقایسه میانگین اثرات متقابل ژنوتیپ در سه روش آبیاری بر صفات گیاهی سه ژنوتیپ لوبیا طی دو سال (۱۳۸۴ و ۱۳۸۵)

Table 3. Mean comparison of interaction effects of plant traits in three irrigation methods and three genotypes of common bean in 2 years (2005 and 2006)

Treatment	تیمار	ارتفاع بوته (سانتیمتر) Plant height (cm)	محتوای آب نسبی برگ (درصد) RWC (%)	پروتئین دانه (درصد) Grain protein content (%)	وزن خشک بوته (گرم) Plant dry weight (g)	شاخص برداشت (درصد) Harvest index (%)
conventional furrow irrigation	آبیاری تمام جوی‌ها					
Akhtar	رقم اختر	40.84 a	90.55 a	21.29 e	42.67 a	48.94 bc
Derakhshan	رقم درخشان	38.06 b	89.71 a	22.28 d	38.85 b	51.56 a
D81083	لاین D81083	31.83 d	91.35 a	22.28 d	34.30 c	50.21 ab
alternate furrow irrigation	آبیاری یک‌درمیان تناوبی جوی‌ها					
Akhtar	رقم اختر	33.76 c	67.60 d	22.50 cd	32.63 de	43.22 d
Derakhshan	رقم درخشان	30.65 e	68.45 d	23.32 ab	33.73 c	41.03 de
D81083	لاین D81083	29.21 f	80.51 c	22.78 c	32.74 de	47.30 c
fixed alternate furrow irrigation	آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها					
Akhtar	رقم اختر	33.61 c	67.66 d	22.62 cd	32.55 e	43.03 d
Derakhshan	رقم درخشان	30.55 e	68.55 d	23.47 a	33.48 cd	40.40 e
D81083	لاین D81083	29.13 f	80.55 c	22.93 bc	32.78 de	47.38 c

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند بر اساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی‌داری ندارند

Means in each column followed by similar letter(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

نشد (جدول ۲). بنابراین شاخص برداشت صفتی است که تحت تاثیر ژنوتیپ هم قرار دارد. گزارش‌های دیگری نیز وجود اختلاف بین ارقام لوبیا از نظر مقدار تولید مواد فتوسنتزی و انتقال آنها به سمت دانه‌ها را تایید می‌کنند (Samper and Adams, 1985, Rosales-Serna *et al.*, 2000).

اثرات متقابل روش‌های آبیاری و ارقام لوبیا بر شاخص برداشت، معنی‌دار بود (جدول ۱). به عبارت دیگر، واکنش ارقام مختلف به روش‌های آبیاری، از نظر شاخص برداشت یکسان نبوده است. بیشترین شاخص برداشت (۵۱/۵۶ درصد) از رقم درخشان و آبیاری تمام جوی‌ها و کمترین آن (۴۰/۴۰ درصد) از رقم درخشان و آبیاری یک‌درمیان ثابت جوی‌ها حاصل شد (جدول ۳). در آبیاری یک‌درمیان جوی‌ها، شاخص برداشت در هر سه ژنوتیپ نسبت به آبیاری تمام جوی‌ها کاهش یافت، اما شدت این کاهش در ارقام متفاوت بود. به صورتی که در شرایط کم‌آبی، لاین D81083 کاهش شاخص برداشت کمتری در مقایسه با دو رقم دیگر داشت و مقدار این کاهش در این لاین معادل ۵/۷، در رقم اختر ۱۱/۷ و در رقم درخشان ۲۰/۴ درصد بود. به نظر می‌رسد که لاین D81083 این توانایی را داشته است که در شرایط کم‌آبی از کاهش شدید فتوسنتز و همچنین انتقال مواد به سمت دانه‌ها نسبت به دو رقم دیگر جلوگیری کرده و در نهایت افت شاخص برداشت کمتری داشته باشد. این موضوع نشان می‌دهد به احتمال زیاد، لاین D81083 در این شرایط می‌تواند انتقال مواد به سمت دانه‌ها را در سطح بالاتری در

مقایسه با دو رقم دیگر حفظ کند. ارقام مقاوم به خشکی لوبیا ممکن است بازده بالاتری در تولید مواد فتوسنتزی و انتقال آنها به سمت دانه‌ها داشته باشند (Samper and Adams, 1985, Rosales-Serna *et al.*, 2000). پاسیورا (Passioura, 1977) هم معتقد است که شاخص برداشت یک ویژگی مهم در بهبود قابلیت تولید در شرایط تنش است. ضمن اینکه حفظ شاخص برداشت در یک مقدار بالا، بهترین راهکار برای بهبود عملکرد در شرایط کم‌آبی است (Ludlow and Muchow, 1990). از نظر شاخص برداشت در هر سه ژنوتیپ، اختلاف معنی‌داری بین دو روش آبیاری یک در میان ثابت و تناوبی جوی‌ها مشاهده نشد.

نتایج این تحقیق دوساله نشان داد که کم‌آبیاری، محتوای آب نسبی برگ، وزن خشک، شاخص برداشت و ارتفاع بوته ژنوتیپ‌های لوبیا قرمز را کاهش، اما درصد پروتئین دانه را افزایش داد. با این وجود بین ژنوتیپ‌های مورد مطالعه، اختلاف معنی‌داری وجود داشت، به طوری که لاین D81083 نسبت به ارقام اختر و درخشان تغییرات کمتری را از نظر ویژگی‌های فوق نشان داد که این موضوع نشان دهنده مقاومت بیشتر این لاین به کم‌آبی در مقایسه با دو رقم دیگر است. بنابراین در مناطقی که با کمبود آب روبرو هستند می‌توان از لاین D81083 برای کشت استفاده کرد. ضمن اینکه بین دو روش آبیاری یک‌درمیان ثابت و تناوبی جوی‌ها از نظر ویژگی‌های اندازه‌گیری شده در هر سه ژنوتیپ اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد.

References

- Abebe, A., M.A. Brick and R. Kirkby. 1998. Comparison of selection indices to identify productive dry bean lines under diverse environmental conditions. *Field Crops Res.* 58:15-23.
- Acosta-Gallegos, J.A. and M.W. Adams. 1991. Plant traits and yield stability of dry bean (*Phaseolus vulgaris*) cultivars under drought stress. *J. Agric. Sci. (Cambridge)*, 117:213-219.
- Adjei, G.B. and M.B. Kirkham. 1980. Evaluation of winter wheat cultivars for drought resistance. *Euphytica*,

منابع مورد استفاده

29:155-160.

Alizadeh, A. 2002. Soil, water, plant relationship. Imam Reza University Press, Mashhad, Iran. 356 pp. (In Persian).

Amanullah, A. Ali Khan, K. Nawab and Q. Sohail. 2006. Performance of promising common bean germplasm at Kalam-Swat. Pak. J. Biol. Sci. 9(14): 2642-2646.

Anonymous, 2006a. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Available at: <http://faostat.fao.org/site/567/default.aspx#ancor>

Anonymous, 2006b. Islamic republic of Iran, Meteorological Organization. Available at: <http://www.irimo.ir/farsi/amar/fl.asp?CODE=72>

Anonymous, 2007. Islamic republic of Iran, The Ministry of Jihad-e-Agriculture. Available at: <http://dbagri.agri-jahad.org/zrtbank/>

Bakker, D.M., S.R. Raine and M.J. Robertson. 1997. A preliminary investigation of alternate furrow irrigation for sugar cane production. Proceedings of the 1997 conference of the Australian Society of Sugar Cane Technologists held at Cairns, Queensland, 29th April to 2nd May 1997. pp. 302-309, 14 ref.

Donald, C.M. and J. Hamblin. 1976. The biological yield and harvest index of cereals as agronomic and plant breeding criteria. Adv. Agron. 28:361-405.

Dorri, H.R., M.R. Lak, S.M. Banijamali, M. Dadivar, A.A. Ghanbari, M.A. Khodashenas and B. Asadi. 2003. Common bean from sowing until harvesting. Promotional issue. Markazi Agricultural Organization. No. 305, 110 pp. (In Persian).

Dursum, A. 2007. Variability, heritability and correlation studies in common bean (*Phaseolus vulgaris*) genotypes. World J. Agric. Sci. 3(1): 12-16.

Evans, L.T. 1978. Crop physiology. Cambridge Univ. Press. Translated by: Moaddab Shabestari, M. and M. Mojtahedi. 1990. Markaze Nashre Daneshgahi Press, Tehran, Iran. 432 pp. (In Persian).

Gupta, U.S. 1995. Production and improvement of crops for dryland. Science Publishers, Inc. Translated by: Koochehi, A. 2003. Jahade Daneshgahi Press, Mashhad, Iran. 302 pp. (In Persian).

Hodges, M.E., J.F. Stone, J.E. Garton and D.L. Weeks. 1989. Variance of water advance in wide spaced furrow irrigation. Agric. Wat. Manage. 16:5-13.

Horst, M.G., S.S. Shamutalov, L.S. Pereira, and J.M. Gonçalves. 2005. Field assessment of the water saving potential with furrow irrigation in Fergana, Aral Sea basin. Agric. Wat. Manage. 77:210-231.

Jackson, M.C. 1964. Soil chemical analysis. Constable and Co. Ltd. London. pp: 183-192.

Keim, D.L. and W.S. Kronstad. 1981. Drought response of winter wheat cultivars grown under field stress conditions. Crop Sci. 21:11-15.

Khorramian, M. 2002. Study of growth rate and yield of maize (Cv. 704) in alternate furrow irrigation conditions in north of Khoozestan. Proceeding of the 7th Iranian Congress of crop Production and Plant

- Breeding 24-26 Aug. 2002. Seed and Plant Improvement Institute, Karaj, Iran. pp. 121. (In Persian).
- Larcher, W. 1995.** Physiological plant ecology. Springer-Verlag, New York. Translated by: Koocheki, A., A. Soltani and M. Azizi. 1997. Jahade Daneshgahi Press, Mashhad, Iran. 271 pp.
- Lawn, R.J. 1989.** Agronomic and physiological constraints to the productivity of tropical grain legumes and prospects for improvement. *Exp. Agric.* 25:509-528.
- Leffel, R.C. 1961.** Planting date and varietal effects on agronomic and seed compositional characters in soybeans. *Maryland Agr. Exp. Sta. Bull. A-117.* pp.69.
- Ludlow, M.M. and R.C. Muchow. 1990.** A critical evaluation of traits for improving crop yields in water limited environments. *Adv. Agron.* 43:107-153.
- Maia Souza, G., S.T. Aida, C.D. Giaveno and R.F. de Oliveira. 2003.** Drought stability in different common bean (*Phaseolus vulgaris*) genotypes. *Crop Breeding and Applied Biotechnology*, 3(3): 203-208.
- Majnoon Hosseini, N. 1994.** Food legumes in Iran. Nashre Jihad Press. Tehran, Iran. 240 pp. (In Persian).
- Matin, M.A., J.H. Brown and H. Ferguson. 1989.** Leaf water potential, relative water content, and diffusive resistance as screening techniques for drought resistance in barley. *Agron. J.* 81:100-105.
- Mintesinot, B., H. Verplancke and E. Van Ranst. 2002.** Assessment and optimization of traditional irrigation of Vertisols in northern Ethiopia: a case study at Gumselasa Microdam using maize as an Indicator Crop. Ph.D. Thesis. Ghent University, Belgium.
- Mitchell, A.R., C.C. Shock and G.M. Perry. 1995.** Alternating furrow irrigation to minimize nitrate leaching to groundwater. Conference Proc. 'Clean Water-Clean Environment- 21 st Century', March 1995, Kansas City, Missouri, ASAE.
- Musick, J.T. and D.A. Dusck. 1982.** Skip-row planting and irrigation of graded furrows. *Trans. Am. Soc. Agric. Eng.* 25:82-87.
- Nour Mohamadi, G., A. Siadat and A. Kashani. 1997.** Agronomy vol. (1), Cereal crops. Chamran University Press, Ahwaz, Iran. 446 pp. (In Persian).
- Otoole, J.C. and T.B. Moya. 1978.** Genotypic variation in maintenance of leaf water potential in rice. *Crop Sci.* 18:873-876.
- Parsons, L.R. and T.K. Howe. 1984.** Effects of water stress on the water relations of *Phaseolus vulgaris* and the drought resistant *Phaseolus acutifolius*. *Physiol. Plant.* 60:197-202.
- Passioura, J.B. 1977.** Grain yield, harvest index and water use of wheat. *J. Aust. Inst. Agric. Sci.* 43:117-120.
- Ramirez-Vallejo, P. and J.D. Kelly. 1998.** Traits related to drought resistance in common bean. *Euphytica*, 99:127-136.
- Rosales-Serna, R., P.V. Ramirez, J.A. Acosta-Gallegos, F.G. Castillo and J.D. Kelly. 2000.** Rendimiento de grano y tolerancia a la sequía del frijol común en condiciones de campo. *Agrociencia*, 34:153-165.
- Rosales-Serna, R., J. Kohashi-Shibata, J.A. Acosta-Gallegos, C. Trejo-López, J. Ortiz-Cereceres and J.D.**

- Kelly. 2002.** Yield and phenological adjustment in four drought-stressed common bean cultivars. Ann. Rep. Bean Improv. Coop. 45:198-199.
- Rosales-Serna, R., J. Kohashi-Shibata, J.A. Acosta-Gallegos, C. Trejo-López, J. Ortiz-Cereceres and J.D. Kelly. 2004.** Biomass distribution, maturity acceleration and yield in drought-stressed common bean cultivars. Field Crops Res. 85:203-211.
- Salehi, M., M. Tajik and A.G. Ebadi. 2008.** The study of relationship between different traits in common bean with multivariate statistical methods. Am-Euras. J. Agric. & Environ. Sci. 3(6): 806-809.
- Samper, C. and M.W. Adams. 1985.** Geometric mean of stress and control yield as a selection criterion for drought tolerance. Ann. Rep. Bean Improv. Coop. 28:53-54.
- Saxena, C.M., S.N. Silim and B.K. Singh. 1990.** Effect of supplementary irrigation during reproductive growth on winter and spring chickpea (*Cicer arietinum*) in a Mediterranean environment. J. Agric. Sci. (Cambridge), 114:285-293.
- Stone, J.F. and D.L. Nofziger. 1993.** Water use and yields of cotton grown under wide-spaced furrow irrigation. Agric. Wat. Manage. 24:27-38.
- Taiz, L. and E. Zeiger. 1998.** Plant physiology. (2nd ed.), Sinauer Associates, Inc. Translated by: Kafee, M., E. Zand, B. Kamkar, H.R. Sharifi and M. Goldani. 2000. Jahade Daneshgahi Press, Mashhad, Iran. Vol. (2), 379 pp. (In Persian).
- Torabi Jafroudi, A., A.F. Moghaddam, A. Hasanzade, S. Yazdifar and S. Rahmanzade. 2007.** Row spacing and inter row spacing effects on some agro-physiological traits of two common bean cultivars. Pak. J. Biol. Sci. 10(24): 4543-4546.
- Tsegaye, T., J.F. Stone and H.E. Reeves. 1993.** Water use characteristics of wide spaced furrow irrigation. Soil Sci. Soc. Am. J. 57:240-245.
- Wakrim, R., S. Wahbi, H. Tahi, B. Aganchich and R. Serraj. 2005.** Comparative effects of partial root drying (PRD) and regulated deficit irrigation (RDI) on water relations and water use efficiency in common bean (*Phaseolus vulgaris*). Agric. Ecosy. & Environ. 106:275-287.

Effect of deficit irrigation on physiologic and agronomic traits in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) genotypes

Sadeghipour, O.

ABSTRACT

Sadeghipour, O. 2009. Effect of deficit irrigation on physiologic and agronomic traits in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) genotypes. **Iranian Journal of Crop Sciences. 11 (1): 25-39 (In Persian).**

Water deficit is considered one of the most limiting factors in grain production in common bean. In order to investigate the effect of deficit irrigation on some physiological and agronomic traits in common bean genotypes a field experiment was conducted in Karaj in 2005 and 2006 cropping seasons. Experiment was conducted in a split plot arrangement using a randomized complete block design with 4 replications. Main plots consisted of three furrow irrigation methods including: alternate furrow irrigation (AFI), fixed furrow irrigation (FFI) and conventional furrow irrigation (CFI) and three common bean genotypes (*cv.* Akhtar, *cv.* Derakhshan and line D81083) were randomized in sub-plots. Results showed that the difference between AFI and FFI was not significant. Water deficit decreased relative water content, dry weight, harvest index and plant height but increased seed protein content, in all three genotypes, however, in line D81083, variations were less as compared to the other genotypes. Under water deficit conditions, the highest harvest index (47.38%) and relative water content (80.55%) were observed for line D81083, and the highest seed protein content (23.47%) was recorded for *cv.* Derakhshan. Therefore, line D81083 was more tolerant to water deficit conditions in comparison to *cv.* Akhtar and *cv.* Derakhshan. Hence, this line seems to be suitable for growing in deficit irrigation condition.

Key words: Alternate Furrow Irrigation, Common Bean, Deficit Irrigation and Genotype.

Received: April, 2008

1- Assistant Prof., Islamic Azad University. Shahr-e-Ray Unit, Shahr-e-Ray, Iran